

Філософія

УДК. 1(430).092

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.15956420>

**Вплив біографічних обставин життя Артура Шопенгауера на його
філософію**

Кривега Людмила Дмитрівна,

доктор філософських наук, професор, професор кафедри філософії,
публічного управління та соціальної роботи Запорізького національного
університету, м. Запоріжжя, Україна, <https://orcid.org/0000-0002-4122-6183>

Сухарева Катерина Володимирівна,

кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри бізнес-адміністрування
та менеджменту зовнішньоекономічної діяльності Запорізького
національного університету, м. Запоріжжя, Україна,
<https://orcid.org/0000-0002-3994-2869>

Прийнято: 23.06.2025 | Опубліковано: 30.06.2025

***Анотація.** Актуальним завданням філософських роздумів є аналіз впливу біографічних обставин життєдіяльності філософа Артура Шопенгауера на змістовну наповненість та ідейну спрямованість його творчості, на формування його світоглядних настанов, напрямів його зацікавленості та оцінних суджень. Об'єктом дослідження виступає взаємодія біографії та філософії Артура Шопенгауера, а предметом дослідження виступають особливості деяких філософських настанов А. Шопенгауера, що обумовлені обставинами його життя та суб'єктивними*

принципами його соціальної активності. Результати дослідження полягають в доведенні думки, що певні аспекти філософської творчості Артура Шопенгауера сформувалися під значним впливом обставин його життєвого шляху, подій в біографії мислителя. Зокрема, подорож європейськими країнами з батьками, навчання у дитинстві у Франції, Великій Британії, німецьких містах, довготривалі відвідування Італії дозволили Артуру Шопенгауеру опанувати культурний доробок європейського простору того часу, сформувати широкий горизонт його інтересів в різноманітних галузях філософського знання. Результатом стала побудова А. Шопенгауером оригінальної філософської системи зі світовою волею в центрі. Особливий інтерес філософа до здоров'я як необхідної природної основи повноцінного соціального буття людини обумовлено його спробою стати лікарем і початковим навчанням на медичному факультеті Геттінгенського університету. Невдачі у створенні сім'ї, в побудові етичних відносин з матір'ю, сестрою, жінками сприяли філософським роздумам А. Шопенгауера про сутність любові, логіку сексуальних стосунків чоловіка та жінки. Завдяки цій частині його творчості до філософа в останнє десятиліття життя прийшла популярність і інтелектуальна спільнота Європи нарешті звернула увагу на оригінальну за змістом і стилем написання філософію Артура Шопенгауера.

Ключові слова: біографія, філософія, Артур Шопенгауер, подорож, світова воля, здоров'я, статтєва любов, логіка сексуальних взаємин чоловіка та жінки.

The influence of Arthur Schopenhauer's biographical circumstances on his philosophy

Lyudmyla Kryvega,

Doctor of Philosophical Sciences, Professor, Professor of the Department of Philosophy, Public administration and Social work of Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine, <http://orcid.org/0000-0002-4122-6183>

Kateryna Sukhareva,

candidate of Philosophical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Business Administration and Management of Foreign Economic Activity, Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, Ukraine, <http://orcid.org/0000-0002-3994-2869>

***Abstract.** The actual task of philosophical reflections is to analyze the influence of biographical circumstances of the life of the philosopher Arthur Schopenhauer on the content and ideological orientation of his work, on the formation of his worldview attitudes, directions of his interest and value judgments. The object of research is the interaction of the biography and philosophy of Arthur Schopenhauer, and the subject of investigation is the peculiarities of A. Schopenhauer's philosophical principles, which are determined by the circumstances of his life and the subjective principles of his social activity. The results of the study are to prove the idea that certain aspects of the philosophical work of Arthur Schopenhauer were formed under the significant influence of the circumstances of his life path, events in the biography of the Thinker. In particular, traveling to European countries with his parents, studying as a child in France, Great Britain, German cities, long-term visits to Italy allowed Arthur Schopenhauer to master the cultural heritage of the European space of that time, to form a wide*

horizon of his interests in various fields of philosophical knowledge. The result was the construction by A. Schopenhauer of an original philosophical system with the world will in the center. The philosopher's special interest in health as a necessary natural basis for a full-fledged social existence of a person is due to his attempt to become a doctor and initial training at the Medical Faculty of the University of Getting. Failures in starting a family, building ethical relations with his mother, sister, and women contributed to A. Schopenhauer's philosophical reflections on the essence of love, the logic of sexual relations between men and women. Thanks to this part of his work, The Philosopher gained popularity in the last decade of his life and the intellectual community of Europe finally paid attention to the original content and style of writing philosophy of Arthur Schopenhauer.

Key words: *biography, philosophy, Arthur Schopenhauer, travel, world will, health, sexual love, logic of sexual relations between men and women.*

Постановка проблеми. Філософія Артура Шопенгауера - одна з найбільш затребуваних на сучасному етапі. Цьому сприяє посилення негативних характеристик сучасного світу, в якому здійснюється переформатування й виокремлення нових центрів-сили, а також турбулентність, криза, невизначеність сучасного світу в цілому та поява елементів песимістичних настанов у світоглядній свідомості українців, які зіштовхнулися зі смертю близьких, руйнацією свого житла та його інфраструктурного оздоблення, вимушеною евакуацією родин в результаті воєнного вторгнення в Україну сусідньої країни. Сучасне українське суспільство трансформоване війною і зазнало певних деструктивних змін в основних галузях суспільного виробництва. “Українська громадянська ідентичність в основних рисах сформована в умовах широкомасштабної агресії РФ” [1, с. 29]. Поява тривожних настроїв у світоглядних настановах багатьох людей обумовлена крахом їх життєвих стратегій і в цьому аспекті

спрямування уявних пошуків до обумовленості змісту та спрямованості філософської творчості німецького філософа біографічними обставинами його життя є слушним і своєчасним. Невизначеність та тривожність соціального буття українців зумовлює поглянути і осмислити життя та творчість Артура Шопенгауера з точки зору необхідності активної боротьби людини за гідні умови свого життя. Інтелектуальний потенціал філософської біографістики дає можливість більш змістовно зрозуміти обумовленість проблематики, логіки і основних принципів філософської творчості Артура Шопенгауера.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, з яких розпочато вирішення даної проблеми та на які спирається автор. В сучасних філософських розвідках простежується певний “біографічний поворот”. В українській філософській думці такий поворот започаткував науковець Олексій Валевський, який ще в 1993 році у своїй монографії проаналізував теоретичні та методологічні основи біографістики, проте цей автор використовував термін “біографіка” [2]. Біографіка в концепції О. Валевського виступає як певний тип гуманітарного знання та як науковий метод пізнання культури іншої епохи, біографіка пропонує дослідження впливу подій біографії мислителя на його філософську творчість. О. Валевський в своїй праці розглядає онтологію біографічного знання, специфіку класичного та некласичного підходів до написання біографії мислителів. Осмисленню біографічного підходу як форми історико-філософського пізнання присвячені і дослідження науковця Вадима Менжуліна [3-5]. Він дає характеристику основних тенденцій та віх у розвитку уявлень щодо біографічних складових історії філософії від античності до сьогодення. Інна Голубович сфокусувала свою увагу на реконструкції становлення філософської біографістики в сучасній Україні і вважає, що саме у вітчизняній філософській традиції даний напрямок плідно розвивається як на теоретично-концептуальному рівні, так і в розмаїтті практичних проектів [6-7]. Певні уявлення про розвиток

біографічного жанру від давніх часів до сучасності даються в книзі британського дослідника Найджела Гамільтона. Він досліджує розвиток біографічного жанру та його значення в культурі. Н. Гамільтон акцентує увагу на еволюції біографії, бо від давніх часів до сучасності біографія змінювалася, відображаючи суспільні та культурні зміни. Також цей автор аналізує феномен гагіографії - ідеалізація біографії святих та героїв [8]. Цей науковець заснував Британський інститут біографії та став першим професором біографії у Великій Британії. Щодо біографії Артура Шопенгауера, то найбільш повне її видання належить німецькому історику філософії Рюдегеру Савранські [9], а також дослідженням американських авторів, професору філософії Девиду Э. Картрайту [10] та історику філософії 19 століття В. Воллесу [11]. Осмислення біографічних подій в житті Артура Шопенгауера в цій статті спиралось також на викладену в британо-американській енциклопедії (Encyclopaedia Britannica) статтю про біографію А. Шопенгауера [12], складену на основі праці Артура Хюбнера [13]. Слід також визначити широко відоме дослідження британського філософа Браяна Магі щодо філософії А. Шопенгауера. Воно містить коротку біографію А. Шопенгауера, систематичний виклад його філософії та критичне обговорення проблем, які вона породжує [14]. Серед українських дослідників домінує аналіз філософії А. Шопенгауера в цілому чи її окремих тем. Найбільш ґрунтовним в цьому аспекті є дослідження “Філософія Артура Шопенгауера та сучасність” за редакцією Анатолія Карася (ЛНУ імені Івана Франка) [15]. Слушним вважаємо звернути увагу на те, що дотепер перекладів українською мовою текстів головних праць Артура Шопенгауера досі не існує і інтерпретація його думок здійснюється через німецькі, англійські чи інші тексти його робіт.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз проблеми впливу біографічних обставин життя Артура Шопенгауера на його філософію в науковій літературі розглянуто недостатньо, поверхнево.

Традиційно окремо подаються стислі біографічні дані та аналіз його ідей. Тому слушним вважаємо використання потенціалу історико-філософської біографістики до аналізу деяких ідей філософської спадщини Артура Шопенгауера. Запропоноване дослідження доповнює прогалини в осмисленні творчого доробку філософа шляхом аналізу його біографії, збагачує історико-філософське знання, робить його “живим” та людиновимірним. Застосовано в роботі наступні методи: *історико-біографічний підхід*, що передбачає розгляд біографії і особистості філософа як визначального чиннику його творчості і пояснення спрямування інтересів філософа, змістовних ліній творчості його біографією, рисами його особистості; - *соціокультурний*, який передбачає, що будь-яка життєдіяльність людини аналізується з позицій її обумовленості конкретними соціокультурними факторами, що впливають на буття суспільства та людини; - *екзистенціальний* (установка на виявлення і опис специфічного життєвого досвіду людини, напрямів реалізації її активності та інтересів і уподобань в різних сферах життя індивіда). Спираючись на наукову спадщину перерахованих вище вчених і з урахуванням філософської традиції в тлумаченні філософії А. Шопенгауера, розглянемо деякі аспекти поставленої проблеми.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті - проаналізувати вплив біографічних обставин життя Артура Шопенгауера на змістовну спрямованість його деяких філософських ідей, на формування його світоглядних настанов, напрямів його зацікавленості та оцінних суджень.

Завдання статті:

1. Визначити вплив подорожуючої насиченості життя А.Шопенгауера на змістовні горизонти його філософської творчості.
2. Проаналізувати вплив біографічних чинників життя А.Шопенгауера на увагу філософа до проблеми здоров'я як необхідної природної основи повноцінного соціального буття людини.

3. Виявити вплив біографічних подій в житті Артура Шопенгауера на зміст філософських роздумів філософа про сутність статтевої любові, логіку сексуальних стосунків чоловіка та жінки.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В філософії склалися дві протилежні позиції: одна стверджує, що творчість філософа незалежна від перепитів його життя і повинна розглядатися окремо від життєдіяльності мислителя (компартименталізм), друга позиція наполягає на аналізі вчення філософа крізь призму біографічних подій (редукціонізм) [3, с. 18]. Дотримуючись саме останньої настанови і з урахуванням індивідуальної активності філософа, розглянемо деякі біографічні чинники впливу на ідеї філософської спадщини А. Шопенгауера. Зазначимо, що ми в цій статті розглянемо лише вплив деяких біографічних чинників і в подальшому цей напрямок дослідження буде продовжено.

Першим біографічним чинником впливу на філософію А. Шопенгауера виступає наявність багатьох подорожей в його житті. Як відомо, Артур Шопенгауер народився 22 лютого 1788 року, в місті Данциг, Пруссія, в сім'ї купця Генріха Флоріса Шопенгауера, який був освіченою людиною, шанувником європейської культури. Мати Артура, Йоганна Шопенгауер, була письменницею і господинею літературного салону. Згідно З.Фрейду, велику роль у житті людини, у досягненні нею соціально значущих результатів діяльності відіграє дитинство індивіда. В цьому аспекті дитинство Артура характеризується значним впливом на формування його творчого потенціалу, на закладення основ світоглядних, ціннісних настанов та правил повсякденного поведіння, що знайшло відображення, зокрема, в розділі “Афоризми життєвої мудрості” в праці “Парерга и Параліпомена” ((Parerga – лат. «додатковий твір»; Paralipomena – лат. «життєві хроніки»)) [15]. Так склалося, що в дитинстві і протягом всього дорослого життя у Артура

Шопергауера було багато подорожей. У 1793 році його родина переїхала з Данцига до Гамбурга через втрату автономії міста. Коли Артуру було близько 9 років, батько відправив його до Франції, до свого торгового партнера і друга, де він навчався у кваліфікованих педагогів. У чужій сім'ї він провів 2 роки. Це перебування довгий час і далеко від родини сформували підґрунтя деяких рис та особливостей його дорослої поведінки, а саме - страх перед навколишнім світом, недовірливість, тримання дистанції у відносинах з іншими людьми, культ самотності. Після повернення Артура до сім'ї він з батьками здійснив довготривалу подорож європейськими країнами. Ця подорож розширила горизонт його майбутніх міркувань щодо онтологічних та аксіологічних настанов світоустрою та найбільш значущих аспектів людського буття. Ця подорож сформувала у нього настанову, що вивчення одних тільки "слів" недостатньо, його треба доповнювати знайомством з "речами". В 1803 році Артур близько півроку навчався в Вімблдоні (Великобританія), зберігши на все життя загальну англофілію. І протягом всього свого життя філософ багато подорожував, це допомогло Артуру Шопенгауеру сформувати глибоке розуміння різних культур, пояснення сутності природних та соціальних явищ та процесів, знання багатьох мов (вільно володів німецькою, англійською, французькою, італійською, іспанською, давньогрецькою та латинською мовами), що стало основою його активної пізнавальної діяльності. Отже, перший значущий біографічний фактор, що вплинув на різноманіття та настанови філософського вчення А. Шопенгауера виступає активність у подорожах. Підкреслимо, що подорожі мають глибокий вплив на людину, змінюючи її світогляд, емоційний стан та особистісний розвиток. Подорожі ведуть до розширення світогляду, бо знайомство з новими культурами та традиціями допомагає краще розуміти різноманітність та складність світу. Подорожі змушують людину виходити із звичної зони облаштування побутового життя і розвивають креативність та здатність до вирішення

проблем. Зміна обстановки сприяє зростанню творчого потенціалу особистості. Новий досвід, набутий в численних подорожах, формував погляди Артура Шопенгауера на природу світобудови та важливі моменти соціального буття людини.

Другим важливим чинником формування філософії Артура Шопенгауера виступає такий факт його біографії як навчання на медичному факультеті Геттінгенського університету. І навіть через півроку від початку навчання в університеті, коли переходить на філософський факультет, Артур не залишає вивчення медицини. Це відбивається в його “Афоризмах про мудрість життя”, де він проголошує: “Від здоров'я залежить 90 відсотків нашого щастя. А тому безглуздо жертвувати здоров'ям заради будь-яких інших благ» [16, с. 301]. Все життя Артур Шопенгауер дбав про своє здоров'я та іронічно помічав, що свобода і здоров'я мають одне спільне: їх цінують тільки тоді, коли людина їх втрачає. На погляд Артура Шопенгауера, стан здоров'я впливає на думки людини, на результативність її праці, на активність та зацікавленість в пізнанні та перетворенні себе та навколишнього світу. Філософ зауважує, що “найбільшою дурістю було б жертвувати своїм здоров'ям заради чогось: заради багатства, кар'єри, освіти, слави, не кажучи вже про чуттєві і швидкоплинні насолоди, вірніше, всім цим варто пожертвувати заради здоров'я” [15, с. 301]. А. Шопенгауер розглядав здоров'я як необхідну природну основу повноцінного соціального буття людини, особливо у родинному житті індивідууму.

Наступним біографічним чинником впливу на формування філософії Артура Шопенгауера виступає його приватне життя. Невдача Артура Шопенгауера у створенні сім'ї чи підтримці тривалих стосунків із коханою обумовило появу таких філософських текстів як “Метафізика статтєвої любові” (розділ в його головній роботі “Світ як воля та уявлення”) та есе “Про жінок” у праці “Парерга и Параліпомена”. Сильні почуття Артур Шопенгауер, будучи

затятим театралом, відчув до хористки, актриси та танцівниці Кароліні Ріхтер (Медон) у Берліні. Шопенгауер познайомився з нею в 1821 році, коли їй було дев'ятнадцять. Філософ розумів, що становища у суспільстві домогтися неможливо, будучи холостяком. Але ясно, що Кароліна аж ніяк не була тією жінкою, з якою Шопенгауер міг би мати «визнання в суспільстві» і тому постійні, протягом 6 років, сумніви Артура в необхідності одружитися, його нерішучість, пошуки інших варіантів супутниці життя, призвели до того, що Кароліна за роки їх знайомства встигла вийти за іншого, народити сина, розлучитися. Артур Шопенгауер, що зберіг прихильність до Кароліни до кінця своїх днів (він згадав про неї навіть у своєму заповіті), не злюбив сина Кароліни - "плід зради", як він вважав. Коли 1831 року Артур Шопенгауер хотів разом із Кароліною виїхати з Берліна, їхні плани руйнуються через його рішучу відмову взяти із собою сина Кароліни. В результаті відмови Кароліни на такий варіант спільного життя, ображений і розчарований Шопенгауер їде до Франкфурта один [9, с. 382-383]. Під час подорожі в Італію у 1822 році Артур також був готовий одружитися з італійкою Терезою, красивою, багатою, освіченою дівчиною. Але один епізод зруйнував плани філософа, коли під час прогулянки закохані зустріли англійського письменника лорда Байрона. Тереза настільки емоційно відреагувала на зустріч з іменитим донжуаном, що Артур вирішив, що в майбутньому ця дама легко наставить йому роги і поспішно відмовився від побачень з Терезою і думок про весілля з нею. Біограф А. Шопенгауера пише, що він мав також інтрижку з гувернанткою, що народила від нього дочку, яка померла в дитинстві [9]. В подальшому А.Шопенгауер намагався декілька разів одружитися, але йому обрані ним жінки відмовляли. Психологічні травми в спілкуванні з жінками (не тільки в романтичних відносинах, зокрема, розрив у спілкуванні з матір'ю через її неповагу, на думку Артура, до хворого батька перед його самогубством, марнотратством нею батьківської спадщини, також інцидент з сусідкою з

орендованого ним житла, судовий розгляд з цього приводу тривав декілька років і завершився рішенням суду виплачувати А. Шопенгауером цій жінці щоквартально фінансову виплату, яку він здійснював на протязі майже 20 років [9, с. 384-386]). Негативний досвід його пошуків супутниці життя привів в подальшому до споживчого ставлення до жінок, їх фізіологічного використання без будь яких зобов'язань чи моральних мук. Його повсякденне життя наодинці з французьким пуделем, було насичене різними заняттями - читанням та філософською роботою по написанню чи перекладу філософських текстів, грою на флейті, прогулянками, обідами в кращих ресторанах міста, відвідуванням концертів, театральних вистав, осмисленням перед сном надихаючих його Упанішад - залишалося незмінним в останнє десятиріччя його життя. В другій половині свого життя Артур Шопенгауер став вважати, що сімейне життя не для нього і з любов'ю до жінок покінчено. Такий настрій вплинув на змістовні лінії в "Метафізиці статтєвої любові", яка є додатком до його головної праці «Світ як воля і уявлення». Так, Артур Шопенгауер розглядає статтєву любов як прояв волі до життя, як інстинктивний механізм, що спрямований на відтворення виду. За емоційною пристрастю людини стоїть могутня ірраціональна сила, яка керує всім існуючим і прагне до самозбереження та продовження людського роду. Стосунки між партнерами, на думку Шопенгауера, будуються згідно принципу доповнення - людина несвідомо обирає партнера, який найкраще компенсує її фізичні та психологічні недоліки, щоби створити максимально життєздатне потомство. Духовний супровід, емоційне оформлення статтєвої любові Артур Шопенгауер називає приманкою, ілюзією. Закоханість часто ірраціональна, вона суперечить розуму і навіть інтересам людини. Але нема сумнівів, згідно А. Шопенгауеру, що "в основі будь-якого статтєвого кохання лежить інстинкт, спрямований виключно на майбутню дитину" [17]. Філософ підкреслює, що люди вважають, що вони закохані через особисту симпатію,

але насправді ними керує воля роду, яка діє через ілюзії почуттів, аби досягти мети — народження потомства. Саме тому, на думку Шопенгауера, аскетизм і зречення сексуального життя — шлях до звільнення людини від влади волі роду. Відсутність сім'ї і досвіду довготривалого спільного життя з коханою людиною обумовили інтерес Артура Шопенгауера до теми взаємин чоловіка та жінки і зробили з нього одного з найпопулярніших теоретиків любові та логіки вибору людьми своїх супутників життя.

Висновки. Філософська творчість Артура Шопенгауера сформувалася під значним впливом обставин його життєвого шляху, подій в біографії мислителя. Так, подорож європейськими країнами з батьками, навчання у дитинстві у Франції, Великій Британії, німецьких містах, довготривалі відвідування Італії дозволили Артуру Шопенгауеру опанувати культурний доробок європейського простору того часу, сформувати широкий горизонт його інтересів в різноманітних галузях філософського знання. Результатом стало побудування А. Шопенгауером оригінальної філософської системи зі світовою волею в центрі. Особливий інтерес філософа до здоров'я як необхідної природної основи повноцінного соціального буття людини обумовлено його спробою стати лікарем і початковим навчанням на медичному факультеті Геттінгенського університету. Невдачі у створенні сім'ї, побудові етичних відносин з матір'ю, сестрою, жінками сприяли філософським роздумам А. Шопенгауера про сутність любові, логіку сексуальних стосунків чоловіка та жінки. Завдяки цій частині його творчості до філософа в останнє десятиліття життя прийшла популярність і інтелектуальна спільнота Європи звернула увагу на оригінальну за змістом і стилем написання філософію Артура Шопенгауера Перспективою подальших досліджень в цьому напрямку є з'ясування впливу інших подій в біографії Артура Шопенгауера на формування основних ідей його філософії.

Список використаних джерел

1. Суспільство, трансформоване війною : аналіт. доп. / [Потапенко В., Павленко І., Тищенко Ю., Здіорук С., Токман В., Їжак О., Каплан Ю., Валюшко І., Макаров Г., Даниляк О., Михайлова О., Валевський О., Лісогор Л., Малярєвський Є., Бараннік В., Двігун А.]. Київ : НІСД, 2025. 79 с. (<https://doi.org/10/53679/NISS-analytrep.2025.02>)
2. Валевський А. Л. Основания биографики. Київ: Наук. думка, 1993. 110 с.
3. Менжулін В. І. Історико-філософська біографістика: провідні тенденції та віхи становлення. *Наукові записки НаУКМА*, 2011, том 115, розділ Філософія та релігієзнавство. С. 18–25.
4. Менжулін В. І. Біографічний підхід в історико-філософському пізнанні : моногр. Київ : НаУКМА [Аграр Медіа Груп], 2010. 455 с.
5. Менжулін В. І. Біографічний підхід у західній історико-філософській традиції: віхи становлення: автореф. дис. ... докт. філос. наук за спеціальністю 09.00.05 – історія філософії, Київ, Інститут філософії імені Г. С. Сковороди Національної академії наук України, 2011. 28 с.
6. Голубович І.В. Філософська біографістика в сучасній Україні: теорія та практики. Креативні індустрії в сучасній культурі. 2024, № 1 (41). С. 26-32. (DOI: [https://doi.org/10.18524/2410-2601.2024.1\(41\).316156](https://doi.org/10.18524/2410-2601.2024.1(41).316156)).
7. Голубович І.В., Крижановська, Т.О., Старовойтова І.І. Біографістика як напрям дослідження в історії філософії України : метод. рек. до курсу «Історія філософії України» для студ. здобув. першого (бакалавр.) рівня освіти спец. 033 Філософія ф-ту історії та філософії для дистанц. форми навчання. Одеса : Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 39 с.

8. Hamilton, Nigel. Biography: a Brief History. Cambridge, Massachusetts; London, England : Harvard University Press, 2007. 345 p.
9. Safranski, Rüdiger. Schopenhauer und die wilden Jahre der Philosophie. Мюнхен : К. Хансер, 1987. 556 p.
10. Cartwright, David E. Schopenhauer: A Biography. New York: Cambridge University Press, 2010. 575 p.
11. Wallace, William. Life of Arthur Schopenhauer. Creative Media Partners, LLC, 2022. 228 p.
12. Artur Schopenhauer. Britannica. URL: <https://www.britannica.com/biography/Arthur-Schopenhauer> (дата звернення 15 05 2025).
13. Hübscher, Arthur. Arthur Schopenhauer, ein Lebensbild. Wiesbaden : E. Bockhaus, 1949. 131 p.
14. Bryan Magee. The philosophy of Schopenhauer. Clarendon Press, Oxford University Press, 1997. 465 p.
15. Філософія Артура Шопенгауера та сучасність: кол. моногр. / за ред. Анатолія Карася. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 164 с.
16. Schopenhauer. A. Parerga and Paralipomena. Short Philosophical Essays. Vol.1. Translated and edited by Adrian Del Caro Christopher Janaway with an introduction by Christopher Janaway. Cambridge University Press, 2016. 522 p.
17. Schopenhauer A. The World as Will and Idea (Vol. 3 of 3). Translated from the German by R. B. Haldane, M.A. and J. Kemp. 2020. URL: <https://www.gutenberg.org/cache/epub/40868/pg40868.txt> (дата звернення 07.05.2025)